

Правна характеристика на обезпечителните мерки, регламентирани в ДОПК

Legal Characteristics of Administrative
Enforcement Measures Regulated in the Tax
and Social Insurance Procedure Code

Нина Чилова¹

SUMMARY

Administrative enforcement measures (enforcement measures) are a form of administrative procedure compulsion, which aims at guaranteeing the success of future execution (proceeding) under Tax Insurance Procedure Code. The legislator implements these administrative measures in order to guarantee public receivables' successful collection in the future. The basic enforcement measures are pledge and foreclosure, which do not differ in their results, but differs in the kind of property they secure.

KEY WORDS

Precautionary Measures; Public Enforcement Officer; Precautionary Procedure

¹ Доц. д-р Нина Чилова, катедра „Публичноправни науки“ в УНСС, e-mail: nina.chilova@abv.bg (Assoc. Prof. Dr. Nina Chilova, Department of Public Law, UNWE, e-mail: nina.chilova@abv.bg).

Основната задача на настоящата статия е да анализира правната същност и видовете обезпечителни мерки, уредени в ДОПК. Нормативната уредба на обезпечителните мерки и обезпечителното производство е регламентирана в Глава XXIV „Обезпечения“ (чл. 195 – 208) от ДОПК².

Обезпечителното производство заема важно място в цялостния данъчен процес. За да бъде защитен публичният интерес, е необходимо освен предприемане на законоустановени действия по установяването на данъчните или други публични задължения, но и действия, които да гарантират тяхното реално събиране и постъпване като приходи в бюджета. Възможно е при установяване на данъчните задължения данъчният длъжник да извърши фактически или правни действия, с които да осуети събирането на задълженията си. За да се избегне тази нежелана за държавата възможност, е необходимо е да се предприемат такива мерки, които да гарантират, че те ще бъдат реално събрани³. Ето защо обезпечаването на данъчните задължения цели да гарантира успешното събиране на публичните парични притезания, като предотврати умислено или небрежно поведение на длъжника, което може да осуети събирането им. Според чл. 195, ал. 2 от ДОПК обезпечение са извършва, когато без него ще бъде невъзможно или ще се затрудни събирането на публичното вземане. Правният способ, чрез който се гарантира събирането на публичните вземания се осъществява чрез налагане на нормативно установените обезпечителни мерки в ДОПК.

По своята правна природа обезпечителните мерки са форма на административнопроцесуална принуда, с която се цели да се гарантира успешно бъдещият изпълнителен процес⁴. С едностранни властнически действия компетентният орган навлиза в правната сфера на тези лица, като я ограничава и по този начин запазва фактическото или правното

² В тази глава е регламентирана общата уредба за обезпечаване на финансови, данъчни и други публични вземания.

³ Г. Петканов. *Данъчен процес*. Тилия. София, 1996, с. 176.

⁴ К. Лазаров. *Принудителни административни мерки*. София, Наука и изкуство, 1981, с. 25 – 30.

положение в това състояние, в което е било заварено от наложената мярка⁵. В това се състои „обезпечителната защита“, която дава на гържавата като носител на субективното публично право да получи дължимото задължение и „обезпечителната санкция на длъжника“, носител на конституционното задължение да плати данъчното си задължение.

Следователно чрез обезпечителните мерки законодателят цели да гарантира бъдещо събиране на данъчните/публичните вземания, които в момента все още не са събираеми, но в един следващ момент могат да бъдат такива. В литературата е застъпена тезата, която следва да се подкрепи, че обезпечителните мерки не са начин на удовлетворяване, а способ за бъдещо удовлетворяване⁶.

Кой е началният момент в който може да се налагат тези мерки?

Отговорът на този въпрос минава през анализ на разпоредбите на чл. 195 и чл. 121, чл. 121а от ДОПК. Законодателят в чл. 195, ал. 1 от ДОПК е посочил, че подлежат на обезпечение само установените и изискуеми публични вземания. Това са вземанията, които подлежат на доброволно и принудително изпълнение. Следователно трябва да има издаден нарочен акт от компетентен орган, с който е установено съответното ликвидно и изискуемо публично вземане. Обезпечение може да се наложи и когато без него ще бъде невъзможно или ще се затрудни събирането на публичното задължение, включително, когато е разсрочено или отсрочено (чл. 195, ал. 2 от ДОПК). Друга такава хипотеза, която законодателят е регламентирал, се свързва с искане на органа, издал акта за установяване на публичното вземане или когато не е наложено обезпечение или наложеното не е достатъчно, след получаване на изпълнителното основание.

Съгласно чл. 121 от ДОПК предварителни обезпечителни мерки са допустими и когато в хода на ревизията или при издаване на ревизионния акт органът по приходите има право да поиска мотивирано от публичния изпълнител тяхното налагане с цел предотвратяване извършването на сделки и действия с имуществото на лицето, вследствие от

⁵ Петканов (1996), с. 176.

⁶ П. Стоянов. *Данъчно право*. София, БАН, 1994, с. 455.

които събирането на задълженията за данъци и задължителни осигурителни вноски ще бъде невъзможно или значително ще се затрудни.

При извършване на фискален контрол върху движението на стоки с висок фискален риск органът по приходите също може да поиска от публичния изпълнител незабавно да наложи преварителни обезпечителни мерки върху имуществото на получателя на стоката за обезпечаване на вземанията за данъци, които биха възникнали, в размер не по-малко от 30 на сто от пазарната стойност на стоката в случаите на: 1) нарушаване целостта на техническите средства за контрол; 2) непазване на забраната по чл. 13, ал. 3, т. 4; 3) несъответствие между посоченото в документите и установеното при проверката вид и/или количество на стоката; 4) неявяване на водача на транспортното средство или на получателя/купувача на стоката на мястото на получаването и разтоварването и (чл. 121а, ал. 1).

Принудителни административни мерки могат да се наложат и когато органът по приходите установи, че при последващо разпореждане със стоката събирането на дължимите данъци ще бъде невъзможно или значително ще се затрудни (ал. 2).

Следователно характерен белег на обезпечителното производство са освен наличието на вземане и наличието на обективната необходимост от съществуване на реална опасност или затруднения при неговото събиране. Доколкото обезпечителните мерки ограничават реално правната сфера на данъчнозадължените субекти преценката на органа за тази опасност трябва да е комплексна, обективна и обоснована⁷.

Обстоятелството, че обезпечителните мерки са способ за процесуална принуда, чрез които се цели да се гарантира бъдещо събиране на дължимите вземания, обуславя и нормативната липса на информираност на длъжника при тяхното налагане.

Разпоредбата на чл. 195, ал. 4 от ДОПК визира, че длъжникът не се уведомява за искането за обезпечение. Това е прин-

⁷ Петканов (1996), с. 181.

цип, който намира приложение независимо в коя от посочените хипотези се налага да се приложат тези мерки. В този смисъл защитата, получавана чрез обезпечителните мерки, е бърза, ефективна и дава възможност на гържавата, в лицето на компетентния орган адекватно да обезпечи бъдещо събиране на установените вземания. Следователно чрез тяхното налагане се предотвратява възможността длъжникът да извършва всякакви разпоредителни сделки и действия с имущество, което ще възпрепятства бъдещото събиране на установените вземания. Тези аргументи дават основание да се твърди, че съгласно действащата нормативна уредба обезпечителното производство се развива едностранно и едностранно⁸.

Може ли в производството по налагане на обезпечителни мерки да се допусне ганъчен произвол или има законодателни гаранции това да не се случи?

Анализът на разпоредбите на ДОПК дава основание да се направи заключение, че има достатъчно нормативни решения, които по същество гарантират това да не се допусне. Съгласно чл. 195, ал. 7 от ДОПК обезпеченията трябва да съответстват на вземанията на гържавата или общините, установени или установявани по реда на ал. 5 на чл. 195 от ДОПК. Нормативно е уреден и начинът, по който се извършват обезпеченията, а именно по балансовата стойност на активите, а когато такава няма, в следната последователност: 1) по ганъчната оценка; 2) по застрахователната стойност; 3) по придобивната стойност на вещи – собственост на физически лица.

В разпоредбата на чл. 121, ал. 3 от ДОПК предварителните обезпечителни мерки се налагат върху активи, обезпечаването върху които не води до сериозно възпрепятстване на дейността на лицето. Ако това не е възможно, наложените обезпечителни мерки следва да не спират извършването от ревизираното лице дейност. В същия смисъл е и ал. 4, която

⁸ Трябва да се отчете, че преди приемането на ДОПК, когато в сила са били ЗДА и ЗДП обезпечителното производство е протичало в две фази, производство по допускане на обезпечителните мерки, която фаза е била в правомощията на ганъчните органи и фазата по същинското налагане на тези мерки. Втората фаза е била в правомощията на съда, защото производството е било по реда на отм. чл. 308, ал. 1 от ГПК.

предвижда, че, когато в срок до 4 месеца от налагането на първата предварителна обезпечителна мярка не е издаден ревизионен акт, наложените обезпечителни мерки се смятат за прекратени, освен ако е направено искане за прогължаването им пред административния съд по местонахождението на органа, наложил обезпечителната мярка. Искането може да бъде направено от публичния изпълнител или ревизираното лице. Друга разпоредба, която предвижда нормативни гаранции, е чл. 121а от ДОПК. Той лимитира срока на налагане на обезпечителни мерки при фискален контрол. Действието на наложените предварителни обезпечителни мерки е 6 месеца. В неговите рамки действието може да бъде прогължено с обезпечителни мерки от същия вид, върху същото имущество (съответно по чл. 121 или 195 от ДОПК). Към посочените нормативни решения, които по същество регламентират наличие на законодателни гаранции за недопускане на ганъчен произвол, трябва да се прибави и чл. 208, ал. 1 от ДОПК, който предвижда, че при съществена несъразмерност на наложените обезпечителни мерки с размера на публичното вземане отмяната на обезпечението се извършва служебно от публичния изпълнител.

От изложеното може да се направи извод, че законодателят при налагането на обезпечителните мерки е въвел принципа на съразмерност и пропорционалност, който е общ принцип на правото на Европейската общност. Този подход е принципен и целесъобразен, тъй като обратното би означавало възможност за неоправдан „фискализъм“ и ганъчен произвол, който може да доведе до унищожаване на търговската дейност или до фалит на бизнеса на длъжника. Следователно визираните разпоредби еднозначно доказват наличие на нормативни гаранции, които са пречка за неоснователно обезпечаване от гледна точка на пропорционалност и времетраене при налагане на обезпечителните мерки, както и невъзможност за злоупотреба с компетентност на органите в това производство.

С какъв акт се налагат обезпечителните мерки и каква е неговата правна характеристика?

Съгласно чл. 195, ал. 3 и ал. 5 от ДОПК обезпечението се налага с постановление на публичния изпълнител. То се издава в писмена форма и съдържа: 1) името и

длъжността на органа, който го издава; 2) наименованието на акта, номера и датата на издаването му; 3) фактическите и правните основания за издаването му; 4) наименованието, идентификационния номер, адреса за кореспонденция и постоянния адрес, съответно седалището и адреса на управление на длъжника; 5) размера на публичното задължение и лихвите; 6) вида на обезпечителната мярка и имуществото, върху което се налага; 7) забрана за разпореждане с имуществото, върху което е наложена обезпечителната мярка; 8) пред кой орган и в какъв срок може да се обжалва постановлението; 9) датата на издаване и подписа на органа, който го е издал, с означение на длъжността му (чл. 196, ал. 1). Препис от постановлението се изпраща на длъжника и на третите лица, засегнати от действията.

Каква е правната характеристика на този акт и дали той има белезите на административен акт по смисъла на АПК?

В теорията на административното право е прието схващането⁹, че административният акт е юридически акт или властническо волеизявление на административен или друг орган, властен да действа като такъв въз основа на законова норма, чрез която се установяват или едностранно се предизвикват пораждаване, изменение или прекратяване на административни или други правоотношения, а при нужда може да бъде изпълнен с помощта на административна принуда.

Изхождайки от това общоприето разбиране, може да се твърди, че постановлението по чл. 195 от ДОПК има белезите и характеристиките на административни актове поради наличието на следните обстоятелства.

- 1) Постановлението е юридически акт, което предпоставя наличие на изрично волеизявление, чрез което непосредствено се навлиза в правната сфера на лицето и се пораждават правни последици, изразяващи се в конкретни права и задължения за дадени данъчни субекти.
- 2) Волеизявлението е властническо, т.е. изхожда от определен административен орган – публичен изпълнител, който упражнява своите правомощия от името на гържавата и действа едностранно, независимо от волята на данъчния длъжник.

⁹ К. Лазаров. *Административно право. Доп. тир.* София, Фенекс, 2004, с. 70.

- 3) Волеизявлението изхожда от публичен изпълнител, който е орган на изпълнителната власт и действа като такъв въз основа на нормативно властяване, упражнявайки своята компетентност.
- 4) Постановлението се издава въз основа и в изпълнение на закона.

В правната литература е застъпено виждането, което следва да бъде подкрепено, че индивидуален административен акт е конкретно волеизявление спрямо конкретно определен адресат. Този акт е максимално конкретизиран и по съдържание (разрешава или отказва, забранява или предписва нещо точно определено). С еднократното му прилагане обикновено действието му се изчерпва напълно, освен ако не е за определен период от време¹⁰.

Направеният анализ, съпоставен с разпоредбата на чл. 195, ал. 3 и ал. 5 от ДОПК във връзка с чл. 21 от АПК, дава основание да се твърди, че постановлението носи белезите на индивидуален административен акт, който има конститутивен характер. Аргументите в тази посока са следните. В този акт няма съмнение, че се съдържа властническо волеизявление на компетентен орган, с което се създава забрана за разпореждане с имуществото, т.е. задължение за въздържане от аналогични правни действия и същевременно предоставя права свързани с обжалване на този акт или правна възможност за замяна на вече наложена обезпечителна мярка (чл. 199, ал. 1 и 2 от ДОПК). В литературата тези актове са наречени разпоредителни актове¹¹ и следва да бъдат причислени към категорията на т.нар. утежняващите административни актове, тъй като за своите адресати принципно създават определени задължения¹².

Наред с тези общи белези трябва да се посочи, че този акт има и други **специфични белези**. На първо място постановлението има специфично предметно съдържание. На базата на предметния критерий основателно се поддържа становището, че след като принципно се признава спецификата на данъчните (финансовите) отношения, логично е да се признае

¹⁰ Лазаров (2004), с. 79.

¹¹ Лазаров (2004), с. 87.

¹² Петканов (1996), с. 65; А. Караниколов. *Данъчният облагателен акт*. София, Информа-интелект, 1995, с. 243.

и спецификата на правните актове, с които приключва развитието на тези отношения¹³. Тази теза следва да бъде подкрепена, тъй като издаването на административните актове се предпоставя от възникване развитие и прекратяване на административни отношения, които по своето естество за безобектни отношения. Издаването на данъчните и финансовите актове предпоставя развитие на данъчни и финансови обществени отношения, които за разлика от административните имат специален материален обект, свързан с финансови парични средства. Следователно постановлението по чл. 195 от ДОПК е индивидуален административен акт, но същевременно има свои специфичен предмет, който предполага развитие на финансови и данъчни обществени отношения, което го причислява към групата на финансовите и данъчните актове. Този предметен критерий изтъква на преден план друга негова важна характеристика, а именно неговото специфично предназначение. С него се материализира властническо волеизявление на компетентен орган, чрез което се налагат нормативно установени обезпечителни мерки, с които едностранно се предизвикват определени последици в правната сфера на данъчния субект с цел да се гарантира бъдещото събиране на установени данъчни и финансови вземания.

От изложеното може да се направи изводът, че постановлението по чл. 195 от ДОПК е типичен финансов акт, който носи роговите белези на индивидуалния административен акт по смисъла на чл. 21 от АПК. Тези две категории не си противоречат, а се допълват. Няма спор, че едното е рогово, а другото – видово понятие.

Друг съществен въпрос, който следва да бъде изяснен по темата, е дали в ДОПК съществуват разпоредби, които гарантират на длъжника правото му на защита при незаконно наложени обезпечителни мерки?

Съгласно чл. 197, ал. 1 от ДОПК постановлението за налагане на обезпечителни мерки може да бъде обжалвано в 7-дневен срок от връчването му пред директора на компетентен

¹³ И. Стоянов. *Механизъм за управление на публичните финанси*. София, Феня, 2012, с. 118.

тната териториална дирекция, който се произнася с мотивирано решение в 14-дневен срок, а в случаите на налагане на предварителни обезпечителни мерки по чл. 121 – в 7-дневен срок, от получаването на жалбата.

Решението на директора на компетентната териториална дирекция може да се обжалва пред административния съд по постоянния адрес или седалището на жалбоподателя в 7-дневен срок от връчването му на жалбоподателя и на публичния изискател. Непроизнасянето на решаващия орган в посочените срокове се смята за потвърждение на постановлението, което може да се обжалва в 14-дневен срок от изтичането на срока за произнасяне (ал. 2).

Законодателят е предвидил хипотеза, при която съдът може да отмени обезпечителната мярка, ако длъжникът представи обезпечение в пари, безусловна и неотменяема банкова гаранция или гържавни ценни книжа, ако не съществува изпълнително основание или ако не са спазени изискванията за налагане на предварителни обезпечителни мерки по чл. 121, ал. 1 и чл. 195, ал. 5 от ДОПК. Решението на административния съд не подлежи на обжалване (ал. 4).

Анализът на разпоредбата показва липса на изрично формулирано основание за обжалване на постановлението, но според мен то се свързва със законосъобразността на наложените обезпечителни мерки. Незаконсъобразността може да се пороги от различни фактори (допуснати процесуални нарушения при тяхното налагане или при несъразмерност между нуждата и вида на наложената обезпечителна мярка)¹⁴. И при двете хипотези лицата, спрямо които те са предприети, и чиито интереси са засегнати, имат право на защитата по реда на чл. 197 от ДОПК. Следователно активно легитимирани да обжалват са лицата, засегнати от наложените обезпечителни мерки. Това може да е данъчнозадълженото лице или трето, ако мерките се налагат върху вещи, които се намират в негово владение (чл. 197, ал. 5 от ДОПК). Жалбата не се уважава, ако се установи, че вещта е била собственост на длъжника при налагането на запора или възбраната.

¹⁴ Петканов (1996), с. 193.

В уредбата на обезпечителното производство аналогично и на други ганъчни производства (ревизионното, производството по обжалване на ревизионен акт по административен и съдебен ред) е предвидено, че изпълнението на постановлението, с което се налага обезпечението, не може да бъде спряно с обжалването му чл. 197, ал. 6 ДОПК. Този принцип е доминантен за ганъчния процес поради специфичните цели, които преследва, а именно да се гарантира и обезпечи събирането на публични финансови вземания като необходими и желани приходоизточници за държавата.

В обезпечителното производство е предвидена правна възможност на длъжника да поиска замяна на вече наложена обезпечителна мярка. Въпросът за замяната предполага първоначална или последваща несъразмерност между старата мярка и обезпечителната нужда¹⁵, която може да възникне на различно правно основание. Възможно е при извършване на ганъчна ревизия да са наложени предварителни обезпечителни мерки по чл. 121, но в хода на производството поради различни обстоятелства да се установи, че ганъчното задължение е по-голямо или по-малко от първоначално предпологаемото. Освен това може със заповедта за извършване на ганъчна ревизия органът по приходите да иска от компетентния орган налагане на предварителна обезпечителна мярка в началото, т.е. и двата акта да бъдат издадени с една и съща дата. Независимо на какво правното основание почиват подобни хипотези, възможността на длъжника да реализира това свое субективно право е важна гаранция за спазване на принципа на законност, съразмерност и пропорционалност, които са основополагащи за ганъчния процес.

Законодателят е предвидил различни случаи, при които длъжникът може да иска да упражни това свое право. Съгласно чл. 199, ал. 1 от ДОПК публичният изпълнител или съдът, след като обсъди възраженията на публичния взыскател, може по искане на длъжника да допусне заменянето на един вид обезпечение с друго равностойно обезпечение. Допустима е хипотеза и без съгласието на публичния взыскател длъжникът да замени наложеното обезпечение само с пари, неотменяема и безусловна банкова гаранция или държавни ценни

¹⁵ Петканов (1996), с. 191.

книжа. Паричната гаранция се прави по сметката на публичния изпълнител (ал. 2). Във всички останали случаи наложеното обезпечение може да бъде заменено със съгласието на взыскателя и публичния изпълнител чрез налагане на възбрана върху недвижим имот или на заповед върху движими вещи или банкови сметки, посочени от длъжника (ал. 3). Отказът на публичния изпълнител за замяна на наложеното обезпечение, включително на обезпечителните мерки по чл. 121, ал. 1 и чл. 195, ал. 5, подлежи на обжалване по реда на чл. 197 от ДОПК.

За разлика от замяната на обезпечителните мерки при тяхната отмяна правната последица е, че тяхното действие се преустановява. Отмяната може да се извърши както служебно от публичния изпълнител, така и по искане на длъжника в 14-дневен срок от постъпването ѝ след погасяване на публичното задължение (чл. 208, ал. 1 от ДОПК).

Основанията за отмяна могат да бъдат в следните хипотези: при съществена несъразмерност на наложените обезпечителни мерки с размера на публичното вземане (чл. 208, ал. 1), при погасяване на публичното вземане (чл. 208, ал. 1), когато актът, с който е установено публичното вземане, бъде обявен за нищожен, обезсилен или отменен по установения ред (чл. 225, ал. 1, т. 2), когато актът за установяване на задължението бъде изменен с решение на по-горестоящ орган или от съда и при предприетото принудително изпълнение е събрана сума, равна или надхвърляща сумата на задължението съгласно изменението. В този случай публичният изпълнител разпорежда връщането на надвнесената сума до размера, определен в решението за изменение, след което прекратява производството (чл. 225, ал. 1, т. 5). Отказът за отмяна на обезпечението може да бъде обжалван по реда на чл. 197 в 7-дневен срок от съобщаването му. Мълчаливият отказ за отмяна на обезпечението може да се обжалва в 14-дневен срок от изтичане на срока за произнасяне (чл. 208, ал. 2). Решаващият орган, съответно съдът, отменя обезпечението, когато се установи, че са изпълнени изискванията на чл. 208, ал. 1 или че са налице условията по чл. 199, ал. 2. Длъжникът може да поиска отново отмяна на обезпечението при наличие на нови основания за това.

Какви видове обезпечителни мерки са дефинирани в ДОПК и какви са правните последици от тяхното налагане?

Съгласно чл. 198 от ДОПК обезпечителните мерки са: налагане на възбрана върху недвижим имот или кораб; запор на движими вещи и вземания на длъжника; запор на сметките на длъжника; запор на стоките в оборот на длъжника. Законодателят е изброил допустимите обезпечителни мерки, което предпоставя липса на поредност за тяхното налагане. По същество това означава, че компетентният орган има изключителна дискреционна власт да прецени коя мярка да наложи. При извършване на тази преценка е много важно обаче да бъде спазен принципът на съразмерност и пропорционалност между наложената мярка и обезпечителната нужда. Същевременно няма пречка да бъдат наложени няколко обезпечителни мерки едновременно. Разпоредбата на чл. 198, ал. 2 предвижда, че публичният изпълнител може да наложи няколко вида обезпечения на обща сума до размера на вземането. Следователно при осъществяване на своите правомощия по налагане на обезпечителни мерки няма съмнение, че публичният изпълнител действа с оперативна самостоятелност и сам преценява една или колко мерки да наложи, но ограничението е лимитирано до размера на вземането.

Съгласно чл. 133 от ЗЗД длъжникът отговаря с цялото си имущество за удовлетворяване на вземанията на кредиторите. Този принцип важи не само в изпълнителния, но и в обезпечителния процес по ДОПК с едно изключение, посочено в чл. 198, ал. 3 от ДОПК, а именно, че запор и възбрана за публични вземания не могат да се налагат върху имуществата по чл. 213 от ДОПК¹⁶.

¹⁶ Чл. 213. (1) Принудителното изпълнение се насочва върху цялото имущество на длъжника с изключение на:

1. вещите за всекидневна употреба на длъжника и на неговото семейство, необходимата храна, топливо, работен добитък и предмети за упражняване на занятие или дейност по списък, одобрен от Министерския съвет;
2. единственото жилище на длъжника; ако жилищната площ е повече от 30 кв. м за длъжника и за всеки от членовете на семейството му поотделно, разликата се продава, ако при тези условия жилището е реално поделено;
3. сумите по сметки в банки в размер до 250 лв. за всеки член от семейството;

В литературата е посочено, че възбраната и запорът по ДОПК несъмнено притежават същите правни характеристики и действие както възбраната и запорът, регламентирани в ГПК¹⁷. Поради идентичността на юридическите белези на двете категории възбрани и запори, ДОПК при уреждането на действието на тези обезпечителни мерки пряко препраща към ГПК (чл. 206, ал. 1). Основната разлика между двете категории мерки е по отношение на естеството на притезанието. ДОПК урежда режима на събиране и обезпечаване на принудителното изпълнение на ганъчни и други публични парични притезания, а ГПК – на частноправните.

Възбраната като обезпечителна мярка е уредена в чл. 205 от ДОПК. Налагането ѝ върху недвижим имот се извършва чрез вписване на постановлението по разпореждане на съответния съдия по вписванията по реда на вписванията. За извършеното вписване съдията по вписванията изпраща съобщение до длъжника. Особен залог, вписан след възбраната, не може да се противопостави на публичното вземане.

Възбраната може да бъде наложена и върху кораб. Тя се осъществява чрез вписване на постановлението в съответните регистри на корабите при Изпълнителна агенция „Морска администрация“, за което тя изпраща съобщение до

4. земеделските земи - до една четвърт от притежаваните, но не по-малко от 3 дка, обработвани пряко от длъжника или от член на неговото семейство, както и необходимия за обработването им инвентар;

5. (изм. – ДВ, бр. 34 от 2020 г., в сила от 09.04.2020 г.) трудовото възнаграждение, обезщетението по трудово правоотношение, всяко друго възнаграждение за труд, пенсията или стипендията - в общ размер до минималната работна заплата месечно.

(2) Не се допуска принудително изпълнение и върху:

1. обезщетенията по социалното осигуряване, включително за безработица;

2. социалните помощи, предоставяни от държавния или общинския бюджет;

3. (доп. – ДВ, бр. 41 от 2009 г., в сила от 01.07.2009 г.) сумите по гаранции от физически и юридически лица, получени от лица с трайни увреждания с намалена работоспособност или определени вид и степен на увреждане над 50 на сто и други категории лица в неравностойно социално положение;

4. вземанията за издръжка, определени от съда.

¹⁷ В. Димитров. *Финансово право*. София, Нова звезда, 2019, с. 165.

длъжника¹⁸. От момента на вписването, съответно съобщаването на длъжника, последният се лишава от разпоредителна власт и се задължава да пази имота или кораба, да се въздържа от действия които са насочени към повреждане или унищожаването им.

Запорът като обезпечителна мярка е уреден в чл. 201 до чл. 204 от ДОПК, където са регламентирани следните видове.

1) Запорът върху движима вещ, при който, публичният изпълнител извършва опис, оценка и предаване на вещта за пазене на длъжника или на трето лице или изземва и съхранява вещите, като върху вещта може да се поставя запорен знак (стикер). Описът, оценката и предаването на вещта за пазене или изземването и съхранението и се извършват по реда на ДОПК (чл. 201, ал. 1 и ал. 2)¹⁹.

2) Запорът върху вземания на длъжника от банки, извършван чрез връчване на запорно съобщение на банките. Той се смята за наложен от съответния час, в деня на връчване на

¹⁸ Чл. 205, ал. 2 от ДОПК: Прехвърлянето на правото на собственост, учредяването и прехвърлянето на вещи права и учредяването на вещи тежести върху кораба, извършени след получаване на постановлението за възбрана, нямат действие спрямо публичния вискател.

¹⁹ Чл. 201, ал. 3. В случаите, когато запорът се налага върху моторно превозно средство, съобщение за наложения запор се изпраща до органите на Министерството на вътрешните работи. Не се допуска промяна на регистрацията преди вдигането на запора.

(4) В случаите, когато запорът се налага върху гражданско въздухоплавателно средство, съобщение за наложения запор се изпраща до Главна дирекция „Гражданска въздухоплавателна администрация“ за вписване в регистъра на гражданските въздухоплавателни средства. Прехвърлянето на правото на собственост, учредяването и прехвърлянето на вещи права и учредяването на вещи тежести върху въздухоплавателното средство, извършени след получаване на съобщението за наложен запор, нямат действие спрямо публичния вискател.

(5) В случаите, когато запорът се налага върху земеделска или горска техника, подлежаща на регистрация по реда на чл. 11 от Закона за регистрация и контрол на земеделската и горската техника, съобщение за наложения запор се изпраща до съответната областна дирекция „Земеделие“, в чийто регистър подлежи на регистрацията запорената земеделска или горска техника. Прехвърлянето на правото на собственост, учредяването и прехвърлянето на вещи права и учредяването на вещи тежести върху земеделската или горската техника, извършени след получаване на съобщението за наложен запор, нямат действие спрямо публичния вискател.

запорното съобщение. Подлежат на запор всички видове банкови сметки, депозити, както и вложени вещи в трезори, включително съдържанието на касети и суми, предоставени за доверително управление от длъжника (чл. 202).

3) Запор върху ликвидно или изискуемо вземане, което длъжникът има към трето лице. Налага се чрез запорно съобщение, което се изпраща на длъжника, на третото задължено лице и на банките, в които третото задължено лице има сметки (ал. 2). Смята се за наложен спрямо третото задължено лице и банките от деня и часа на получаването на запорното съобщение (ал. 3).

4) Запор върху вземания по изпълнителни листове, осъществяван чрез опис и изземване от публичния изпълнител, който ги предава за съхранение в банка. За изземването и предаването на изпълнителните листове в банка се съставя протокол (ал. 4). Ако запорираното вземане е обезпечено със залог, нарежда се на лицето, което гържи заложената вещь, да не я предава на длъжника, а на публичния изпълнител (ал. 5). Ако запорираното вземане е обезпечено с ипотeka, запорът се отбелязва в съответната книга в службата по вписванията (ал. 6).

5) Електронният запор върху вземане на длъжника по сметка в банка, уреден в чл. 202а от ДОПК. Той се налага от публичен изпълнител при условията и по реда на чл. 450а от ГПК. За събирането на публични вземания гържавата и общините са освободени от заплащането на такси и други разходи за достъп до Единната среда за обмен на електронни запори по чл. 450а от ГПК.

6) Запор върху налични ценни книжа, уреден в чл. 203 от ДОПК. Той става чрез опис и изземване от публичния изпълнител, който ги предава за съхранение в банка. За изземването и предаването на наличните ценни книжа в банка се съставя протокол. При налагането на запор върху налични поименни акции или облигации публичният изпълнител уведомява гружеството за това. Запорът има действие за гружеството от получаване на запорното съобщение (ал. 2). Запор върху безналични ценни книжа се налага чрез изпращане на запорно съобщение до централния регистър на ценни книжа, като едновременно с това се уведомява гружеството. Централният регис-

тър на ценни книжа уведомява незабавно съответния централен депозитар на ценни книжа, при който са регистрирани ценните книжа и съответният регулиран пазар за наложения запор (ал. 3). От получаване на запорното съобщение безличните ценни книжа преминават на разпореждане на публичния изпълнител. Запор върху гържавни ценни книжа се налага чрез изпращане на запорно съобщение до лицето, водещо регистър на гържавни ценни книжа (ал. 4). Запорът върху безлични ценни книжа и върху гържавни ценни книжа има действие от момента на връчването на запорното съобщение²⁰.

7) Запор върху дял от търговско дружество се налага чрез изпращане на запорно съобщение до Агенцията по вписванията. Запорът се вписва по реда за вписване на залог върху дял от търговско дружество и има действие от вписването му. Агенцията по вписванията уведомява дружеството за вписания запор (ал. 8). Запорът върху ценни книжа обхваща всички имуществени права по ценната книга (ал. 9).

8) Запор върху парични средства на длъжника в национална или чужда валута се извършва чрез описването, изземването и внасянето и по сметката на публичния изпълнител (чл. 204).

В литературата е споделено виждането, което следва да се подкрепи, че обезпечителните мерки, възбраната и запорът са традиционни институти на гражданския процес и са били обект на научни изследвания от автори по гражданско-процесуално право²¹. Най-общо по своето правно действие те се изразяват в забрана, агресивна до длъжника за: 1) извършване на всякакви разпоредителни действия с възбранените вещи и със запорираните вещи, вземания и други активи (налични средства, акции и дялове в търговски дружество, стоки в оборот), и 2) фактически действия, насочени към повреждане или унищожаване на възбранените и запорирани вещи и

²⁰ Чл. 203, ал. 6. Централният регистър на ценни книжа и когато е приложимо – съответният централен депозитар на ценни книжа, и лицето, водещо регистър на гържавни ценни книжа, са длъжни в 3-дневен срок от получаване на запорното съобщение да съобщят на публичния изпълнител какви ценни книжа притежава длъжникът, наложени ли са други запори и по какви пременци.

²¹ Ж. Сталев *et al.* *Българско гражданско процесуално право. 9-то прер. и доп. изд.* София, Сиела, 2012, с. 1210 – 1240.

активи пог страх от наказателна отговорност (чл. 451, ал. 1 от ГПК)²².

Какви са правните последици при нарушаване на забраната от разпоредителни действия на длъжника при наложени заповор или възбрана?

Законодателят в чл. 206 от ДОПК посочва, че доколкото там не е предвидено друго, заповорът и възбраната, наложени за обезпечение на вземането, произвеждат действията по чл. 451, 452 и 453, чл. 459, ал. 1, чл. 508, 509, 512, 513 и 514 от ГПК.

Разпоредбата на чл. 452 от ГПК предвижда, че извършените от длъжника разпореждания със заповораната вещь или вземане след заповора са недействителни спрямо вискателя и присъединилите се кредитори, освен ако третото лице – приобретател, може да се позове на чл. 78 от Закона за собствеността. Когато изпълнението е насочено върху имот, недействителността има действие само за извършените след вписването на възбраната разпорежданията (ал. 2). Вискателят и присъединилите се кредитори могат да искат плащане от третото задължено лице върпреки плащането, което то е направило на длъжника, след като му е било върчено заповорното съобщение. Лицата от органите на управление на третото задължено лице отговарят солидарно с него (ал. 3).

Аналогично правно действие предвижда и нормата на чл. 206, ал. 2 от датата на получаването на заповорното съобщение третото задължено лице не може да предава дължимите от него суми или вещи на длъжника, като спрямо тях то има задължението на пазач. Изпълнението след получаване на заповорното съобщение е недействително спрямо гържавата. Третото задължено лице отговаря солидарно за вземането с длъжника до размера на задължението му.

Следователно може да се направи обоснован извод, че при нарушаване на забраната за разпоредителни действия при наложен заповор или възбрана е налице относителна недействителност като пряка правна последица от тези действия или може да се стигне и до наказателна отговорност съгласно чл. 451, ал. 1 от ГПК.

²² Димитров (2019), с. 161.

Цитирани източници

Димитров, В. *Финансово право*. София, Нова звезда, 2019 (Dimitrov, V. *Finansovo pravo*. Sofia, Nova zvezda, 2019).

Караниколов, Л. *Данъчният облагателен акт*. София, Информа-интелект, 1995 (Karaniolov, L. *Danachniyat oblagatelen akt*. Sofia, Informa-intelekt, 1995).

Лазаров, К. *Административно право. Доп. тир.* София, Фенея, 2004 (Lazarov, K. *Administrativno pravo. Dop. tir.* Sofia, Feneya, 2004).

Лазаров, К. *Принудителни административни мерки*. София, Наука и изкуство, 1981 (Lazarov, K. *Prinuditelni administrativni merki*. Sofia, Nauka i izkustvo, 1981).

Петканов, Г. *Данъчен процес*. Тилия, София, 1996 (Petkanov, G. *Danachen protses*. Tilia, Sofia, 1996).

Сталев, Ж. *et al.* *Българско гражданско процесуално право. 9-то прер. и доп. изд.* София, Сиела, 2012 (Stalev, Zh. et al. *Balgarsko grazhdansko protsesualno pravo. 9-to prer. i dop. izd.* Sofia, Siela, 2012).

Стоянов, И. *Механизъм за управление на публичните финанси*. София, Фенея, 2012 (Stoyanov, I. *Mehanizam za upravlenie na publichnite finansii*. Sofia, Feneya, 2012).

Стоянов, П. *Данъчно право*. София, БАН, 1994 (Stoyanov, P. *Danachno pravo*. Sofia, BAN, 1994).